No. 2189.

DE TIJD.

NOORD-HOLLANDSCHE COURANT.

Dieu et mon droit.

Deze COURANT verschijnt te AMSTERDAM, Dagelijks, behalve des Zondags. Het abonnement voor 3 maanden is *f* 5.00; voor de buitensteden *f* 6.00; *franko* door het geheele Rijk. *Brieven, Gelden,* enz. FRANKO te adresseeren aan het Bureau dezer COURANT.

ZATURDAG, 8 JULIJ.

Advertentien van *Zes* regels en daar beneden worden tegen *f* 1.00 geplaatst; meer dan *Zes* regels tegen 15 cents de regel. — Voor alle advertentien wordt bovendien 35 cents zegelregt betaald. Voor groote letters betaalt men naar de plaatsruimte meer.

AMSTERDAM, 7 Julij

Wij meenen dat de verklaring, veronderstellenderwijze door de *Revue des deux mondes* van het bezoek der *Favorite* gegeven, niet onvermeld mag blijven. Terwijl wij haar opnemen, kunnen wij de aanmerking niet terughouden, dat al de onderscheidene verklaringen van dat bezoek, die van den minister van Buitenlandsche Zaken alleen uitgezonderd, het eerst opgevat vermoeden al meer en meer bevestigen, dat de verschijning van de *Favorite* ter reê van Hellevoetsluis een eenigzins komminatoir karakter had en dat de Fransche Regering onder geen voorwendsel dulden wil, dat Nederland het eenmaal tegenover de oorlogvoerende mogendheden ingenomen neutrale standpunt verlate. Dat Frankrijks zeer verklaarbare prikkelbaarheid hen, wien de hoogste belangen van Nederland ter harte gaan, tot groote bedachtzaamheid, in hunne woorden zoowel als in hunne daden, bewegen moet, moest naauwelijks gezegd behoeven te worden.

Aldus de *Revue des deux mondes:*

»Een incident, op zich-zelf van tamelijk zonderlingen aard, verlevendigde de laatste zittingen der Tweede Kamer. Het betrof eene interpellatie van den heer Thorbecke, bij gelegenheid der verschijning van een Fransch oorlogsvaartuig, *la Favorite*, ter reede van Hellevoetsluis. De heer Thorbecke vroeg het ministerie, of het waar was dat vaartuigen, behoorende aan de thans met Rusland in oorlog zijnde mogendheden, bevel hadden de Nederlandsche havens te bewaken en in volle zee de Nederlandsche schepen te viziteeren. Blijkbaar was dat alles eene zonderlinge overdrijving. Het antwoord van den minister van Buitenlandsche Zaken bevatte hoofdzakelijk, dat Nederland een strenge onzijdigheid in acht neemt, dat het gouvernement volstrekt het voornemen niet heeft om den toegang van vreemde oorlogschepen te beletten, en dat er geen grond bestaat voor de vrees, opgewekt door de verschijning van het Fransche vaartuig *la Favorite*.

»De heer van Hall het regt der oorlogvoerende mogendheden tot vizitatie in volle zee erkennende, sprak overigens de overtuiging uit, dat de Nederlandsche handel zich niet zou blootstellen door het vervoeren van oorlogs-kontrabande. Misschien echter lag aan dit incident iets ten gronde, waarvan men niet gesproken heeft. Het Russische gouvernement, naar het schijnt, tracht op verscheidene beurzen eene leening te negotieeren. Bijzonderlijk heeft het zich tot Amsterdam gewend. Maar Engeland en Frankrijk kunnen Nederland niet veroorloven dat de Russische leening te Amsterdam genegotieerd worde, om de eenvoudige reden, dat Nederland een onzijdige Staat is, die in geen geval zich mag leenen om aan eene oorlogvoerende mogendheid hulp te verstrekken. Het is mogelijk dat te dien aanzien voorstellingen te 's Hage zijn gedaan. Van daar die zekere agitatie, die zich heeft geopenbaard bij de verschijning der *Favorite*. Wat volgt hieruit anders voor Nederland, dan dat het zich noodzakelijkerwijs tot een strenge onzijdigheid bepale?"

Ook de *Echo Universel* heeft een artikel over het al dan niet wenschelijke, om, onder de tegenwoordige omstandigheden, terwijl zoo vele vertegenwoordigers weldra voor geheel andere personen plaats zullen moeten maken, door de Tweede Kamer, bij het hervatten harer werkzaamheden, diepingrijpende wetsontwerpen te doen behandelen. Ofschoon wij de beschouwingen van den *Echo* liever minder scherp en kwetsend geformuleerd hadden gezien, meenen wij desniettemin dat zij veelzins behartigenswaardig zijn; vooral wat door het verdienstelijk blad in de volgende regelen, met het oog op de den konstitutioneelen pas aangeboden hand van verzoening, gezegd wordt:

»Na de veranderingen, welke de verkiezingen van 13 Junij in het personeel der wetgevende magt zullen brengen, doet zich de vraag voor, of het gouvernement van de laatste oogenblikken der zitting zal gebruik maken om twee zulke gewigtige wetsontwerpen te doen aannemen, die voorwaar van de nieuwe Kamer dezelfde ontvangst niet zouden erlangen? Het zou bij den eersten aanblik, bewijs geven van behendigheid, als het gouvernement den parlementairen wedstrijd verliet met wapenfeiten, waarin voor het laatst de vrienden der reaktie al hunne krachten ontwikkelden; maar als men overweegt, dat deze handelwijze verkregen onderscheiden; maar als men overweegt, dat deze handelwijze bij de

koming iets geheel anders zou bewijzen dan den met zoo veel ophef door de ministerieele dagbladen verkondigden geest van verzoening, dan zou het, van het gezigtpunt des kabinets beschouwd, de ongelukkigste taktiek zijn, waartoe het kan overgaan. In plaats van een bewijs van toenadering tot de konstitutioneele rigting, zou het een verregaande onhandige uittarting zijn der konstitutioneele partij toegeworpen, wier reeds zoo natuurlijk wantrouwen daardoor op zeer gevoelige wijze zou toenemen ten aanzien der mannen, welke zich steeds aan de ministerieele bank vastklampen, ondanks alle tegenspoeden en nederlagen."

Het onderwijs moet godsdienstig zijn — zoo roepen om strijd allen, die zich met de onderwijs-quæstie inlaten en daarover eene meening uitspreken. De orthodoxen zijn het dienaangaande eens met de Katholicken en zelfs de liberale kerkelijken, welker orgaan, wat aangaat het onderwijs, de *Wekker* is, hebben geene andere leuze.

Waar het echter op aankomt, is te weten wat onder *godsdienst* door de eenen en de anderen verstaan wordt. Onnoodig is het te zeggen, wat zij den Katholiek is; en waarvoor zij door de orthodoxen gehouden wordt — wij hebben dit reeds te vaak in 't breede besproken, dan dat het noodig zou zijn heden daarbij opzettelijk stil te staan.

Doch, treffend, zoowel om de brutaliteit als om de klaarheid, waarmee het gezegd wordt, is wat door den *Wekker* betreffende die godsdienst, die de ziel der school moet wezen, in 't midden wordt gebragt. Zonder aanteekening laten wij zijne woorden hier volgen. Die zijne kinderen lief heeft en wenscht dat hunne zielen behouden worden, overwege die woorden ernstig en besluite, ná ze overwogen te hebben, of het ... woorden is, de opleiding zijner kleinen in handen te stellen van lieden, die tot uitgangspunt hebben, dat *elke bepaalde godsdienst*, dat alle stellige godsdienstleer, door onzen tijd wordt afgekeurd.

Aldus het genoemde weekblad:

»Onze tijd is vol van algemeenheden, van onbepaalde, nevelachtige begrippen; is van alles, wat een bepaalden vorm, eene vaste kleur heeft, afkeerig. *Geen bepaalde godsdienst verlangt men*, maar *de* godsdienst, die men overal terugvindt, en waarin men zich overal zalig gevoelt; geen kerken, die met een helder inzigt in haar verschil tegenover elkander staan, maar *de* kerk, die alles in zich opneemt, *omdat haar alles onverschillig is*; geen secten, die hare leer ontwikkelen en verdedigen, maar *het* Christendom, waar Roomsch en Protestantsch in *verloren* gaan; geen godsbegrip, waarin de eigenschappen van het oneindige of het hoogste Wezen ontleed en bepaald worden, maar God, geheel algemeen, *zonder eigenschappen*, wier bepaling en verdediging men op zich durft nemen."

In waarheid, men kan van hetgeen in onze dagen op het terrein van het Protestantismus over en weer gezegd wordt en plaats heeft, geen getuige zijn, zonder zich van diep medelijden bewogen te gevoelen over het lot van zoo vele duizenden en duizenden, wier hoogste belangen aan de grootst mogelijke onzekerheid en aan de verschrikkelijkste slingeringen zijn prijs gegeven! Welk denkend Protestant — het woordeke *denkend* is geen pleonasmus — die zich niet vaak in hevige ontroering moet afvragen, waar hij staat en waarheen hij geleid wordt? Ontzettende vragen, daar het geldt den regel voor dit, en het uitzigt op het toekomstig leven! Wien kan het dan ook verwonderen, dat in veler gemoed de twijfel omtrent de waardij van het Protestantismus en omtrent de levenskracht, die het bezit, met den dag al dieper en dieper wortel schiet? Ons schijnt dit geheel natuurlijk. En ons bevreemdt het dan ook geenszins, door den protestantschen *Noord-Nederlander* de volgende verklaring te hooren afleggen:

»Telkens maakt de *Nederlander* bevreesd voor den toekomstigen triumf van het ultramontanisme, ten einde daardoor, ware het mogelijk, nog eenen triumf van het Groenianisme te verkrijgen. Als het ultramontanisme moet bestreden worden door de verkiezingen voor een staatkundig ligchaam, dan is het protestantisme het bestaan onwaardig. Als in het protestantisme niet de kiem eener vrije godsvereering ligt, dan is het geen protestantisme;

en als het niet kan staan in de personen, dan zal het vallen met de personen."

Men leest in het *Handelsblad* (rubriek: *Frankrijk*):

»Men wil dat ernstige maatregelen tegen de Jezuiten genomen zouden worden. Sommigen spreken zelfs van uitzetting. De oorzaak zou gelegen zijn in hunne legitimistische woelingen."

Dit belagchelijk *on dit*, is blijkbaar uit de lucht gegrepen, aan welk element de korrespondenten van de *Indépendance belge* veeltijds hunne berigten, waarmede zij de publieke opinie op een dwaalspoor zoeken te brengen, ontleenen. Wij betreuren het, dat een geakkrediteerde courant, als het *Handelsblad*, haar daartoe heden op nieuw de hand leent.

Kurieus, overigens, is de wijze, waarop niet zelden, hier te lande, ook de in het Fransch geschrevene bladen vertaald worden. De *Gids* in zijn laatste Aflevering gispt de vertalingen der journalistiek uit het Engelsch: wat echter te denken van het hier voorkomend staaltje van vergissing? Men oordeele:

»De oorzaak [der eventueele uitzetting der Jezuiten] zou gelegen zijn in hunne legitimistische woelingen." In de *Indépendance* stond evenwel te lezen:

»On parle beaucoup — et le fait serait grave — de grandes mesures qui seraient prises contre les jésuites. On va jusqu'à prononcer le mot d'expulsion. Dans cette mesure, le bruit est plus que probablement exagéré; toutefois, les dispositions actuelles et positives du gouvernement (?!!) ne lui ôtent pas toute vraisemblance. La nomination de M. Billault, substitué à M. de Persigny qu'on accusait d'un peu trop de tolérance pour l'élément légitimiste, est un symptôme de plus dans ce même sens." Omdat men dus de dwaasheid heeft uit Parijs aan de *Indépendance* te schrijven, dat *de heer de Persigny* van een zeker iets voor de legitimisten verdacht wordt gehouden, daarom vertaalt men in het Hollandsch, dat de Jezuiten schuldig zijn aan »legitimistische woelingen."

In eenige Belgische bladen, vindt men onder de advertentiën het volgende berigt:

»Aan de onderdanen van Hare Majesteit de Koningin van Groot-Brittanje.

»Elk Britsch onderdaan, die deel neemt aan eene geldnegotiatie, ter dienste van een met Groot-Brittanje in oorlog zijnde mogendheid, maakt zich schuldig aan hoog verraad, als hulp leenende aan de vijanden der Koningin."

Men schrijft ons uit Spanbroek, dd. 14 Junij:

»Klopten onze harten van dankbaarheid jegens God bij de verhooring der langdurige gebeden van Neêrlands Katholieken, door de herstelling der kerkelijke hierarchie in deze gewesten, thans kloppen die harten met verdubbelde slagen bij de bevoorregting, welke in verloopene dagen, dezer gemeente geworden is. Dingsdag toch, 27 Junij ll., mogten wij Haarlems Bisschop, onder klokkegelui, in ons midden ontvangen en, in innige mate gevoelen, hoe liefelijk de voeten zijn van hen, die de vrede verkondigen. Spanbroek's geloovigen, die vóór twee jaren een nieuwen tempel den Heere mogten oprigten, was het, reeds ten loon van hunne blijde offers, gegeven, dat hun tempel de eersteling zijn zoude, welke door den opvolger der Apostelen den Heere werd geheiligd. Schoon, smaakvol en in heiligen eenvoud was het schip der kerk versierd, blijde en godsdienstig der geloovigen harten gestemd, vooral toen de Bisschop, zigtbaar getroffen, van eene groote priesterschaar omgeven, het heilig dienstwerk verrigten ging.

»Den volgenden dag, het feest der HH. Petrus en Paulus, droeg zijne Hoogwaardigheid de Offerande van het vlekkelooze lam onder ons op, en denzelfden avond loofde *Hij*, op plegtige wijze, den grooten God in zijne Heiligen. Nog niet genoeg, den 30 Junij mogten de bloem en de hoop van deze gemeente zich verheugen in het geluk der apostelen op den Pinksterdag, wanneer de H. Geest met zevenvoudige gaven over dezen afdaalden, en steeg ons geluk ten top door het verblijf van Zijne Hoogwaardigheid onder ons, tot op dezen dag, welke even als de vorige dagen, eene dankbare en blijde herinnering zijn zal. Dankbaar en blijde zullen wij het onzen kinderen

verhalen, die op hunne beurt, door dankbaarheid gedreven, ook het verste nageslacht wijzen zullen op den gedenksteen, ter eeuwige gedachtenis in tempels wanden gevest, waarop met gulde letteren, in weinige maar zinrijke woorden wordt gemeld:

D. O. M.

ME TEMPLUM PRIMUM CONSECRAVIT
PRIMUS AB ANNO MDLXXVIII
EPISCOPUS HARLEMENSIS FRANCISCUS JACOBUS
IN CUJUS REI MEMORIAM
MONUMENTUM HOC PONI CURAVERUNT
PASTOR POPULUSQUE FIDELIS
AN. MDCCCLIV. IV. KAL. JULII."

Het volgende adres is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingezonden:

Geven met gepasten eerbied te kennen: A. C. Kruseman te Haarlem, Frederik Muller, P. N. van Kampen en J. H. Gebhard te Amsterdam, S. E. van Nooten te Schoonhoven, R. J. Schierbeek te Groningen en H. V. van Gogh te Rotterdam, alle boekhandelaren en bestuurders der *Vereeniging, ter bevordering van de belangen des Boekhandels*:

Dat zij zich ernstig bezwaard gevoelen over het bij uwe Kamer aangeboden *ontwerp van reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië*, en wel bepaaldelijk, in verband met de memorie van toelichting en het door de kommissie ingediende verslag, over het daarin voorkomende artikel 106, dus luidende:

»Het toezigt der Regering op de drukpers wordt bij algemeene verordening geregeld, in overeenstemming met het beginsel, dat het door de drukpers openbaren van gedachten of gevoelens*, en het toelaten van buiten Nederlandsch Indië gedrukte stukken* geene andere belemmering mogen ondervinden, dan in het belang van den Staat gevorderd wordt."

Dat, terwijl adressanten het meer of minder wenschelijke of noodige eener censuur der *in Indië zelve* gedrukte stukken in het midden laten, zij voornamelijk op het oog hebben de mogelijke wering van *hier te lande* gedrukte en derwaarts gezonden geschriften.

Dat toch, terwijl in onze wetgeving het beginsel van censuur geheel is buitengesloten, de Boekhandel in het moederland thans op dit punt nog meer zou worden belemmerd, dan die van de Rijken, waar de censuur in de wetgeving is opgenomen, omdat men dáár bij de uitgave zelve al dadelijk bekend wordt met het al of niet strafbare, daarin vervat, maar men hier daaromtrent geheel in het onzekere zal blijven, tot dat de boeken en geschriften zelve reeds, met vele kosten, in onze O. Ind. bezittingen zijn aangekomen.

Dat zij dus door die bepaling in het bijzonder de drukpers en den boekhandel in Nederland bedreigd zien, niet door eene *preventieve* censuur, maar door het gevaar van *verbod*, wanneer hunne produkten reeds handelsartikelen geworden zijn; dat zij dus het kwaad en zijne straf niet *voorkomen* kunnen, maar zich lijdelijk moeten overgeven aan het oordeel eener controle, die, uit den aard der zaak van persoonlijke opvatting afhangende, hen geheel en al in het onzekere laat, wat al of niet aldaar zal geweerd worden, en zeer dikwijls tot de voor hunnen handel meest nadeelige verwikkelingen zal aanleiding geven.

Dat de boekhandel, hierdoor afgeschrikt, tot het besluit zou moeten komen, om zich van alle zendingen naar onze Oost-Indische bezittingen te onthouden; en bij de enge grenzen, waarin hij zich reeds nu beweegt, de hoop op meerdere uitbreiding van zijne handelsbetrekkingen aldaar zal worden verijdeld; eene hoop, die zich overigens in den laatsten tijd, door de particuliere energie van personen, welke zich kortelings in de Oost-Indië gevestigd hebben, meer en meer begon te verlevendigen.

Het is daarom, dat de ondergeteekenden met aandrang de naauwgezette overweging van de kamer inroepen, voor dat er eene bepaling worde in het leven geroepen, die den geheelen Nederlandschen boekhandel ongetwijfeld in zijne innigste belangen zal treffen, en dat zij eerbiedig verzoeken, dat uwe kamer goedvinde eene verordening waarbij de toelating van buiten Nederlandsch Indië gedrukte stukken aan belemmerende bezwaren zal worden onderworpen, niet met uwe goedkeuring te bekrachtigen.

't Welk doende, enz.

Haarlem, Amsterdam, Schoonhoven, Groningen en *Rotterdam*. Junij 1854.

(*was get.*) A. C. KRUSEMAN, FREDERIK MULLER, P. N. VAN KAMPEN, J. H. GEBHARD, S. E. VAN NOOTEN, R. J. SCHIERBEEK, H. V. VAN GOGH.

De kosten van verzending der berigten van het kantoor van den rijkstelegrafie te 's Hertogenbosch langs de regtstreeksche verbindingslijn naar Belgie, over Belgie naar Frankrijk en over Belgie en Frankrijk naar Zwitserland en Sardinie, worden berekend naar de tarieven, vroeger voor het kantoor te Rotterdam vastgesteld. De verzending naar Belgie, over Duisburg en Herbesthal, geschiedt tegen de prijzen van het kantoor te Amsterdam, voorkomende in het op den 11 Mei 1854 bekend gemaakt tarief. Voor het overbrengen der naar Frankrijk bestemde berigten langs denzelfden omweg is 1.20 gl. boven den prijs der regtstreeksche verzending te betalen. Het overbrengen van berigten naar Duitschland, over Belgie, kost 2.40 gl. boven den prijs der verzending langs de Duitsche lijnen.

De verzending der berigten van het kantoor te Maastricht langs de regtstreeksche verbindingslijn naar Belgie, geschiedt tegen de in een nieuw tarief aangegeven prijzen, met welke het vroeger bekend gemaakt tarief D wordt aangevuld. Voor het overbrengen van berigten langs de Belgische lijnen naar Frankrijk en over Belgie en Frankrijk naar Zwitserland en Sardinie gelden die tarieven, vroeger voor het kantoor te Amsterdam vastgesteld. De verzending naar Belgie, over Duisburg en Herbesthal, geschiedt tegen 1.20 gl. beneden de prijzen, onder dagteekening van den 11 Mei 1854 voor het kantoor te Rotterdam aangewezen. De kosten van verzending der naar Frankrijk bestemde berigten langs denzelfden omweg, zijn gelijk aan die, welke voor de regtstreeksche verzending zijn vastgesteld. Het overbrengen der berigten naar Duitschland, over Belgie, kost ƒ 120 gl. boven den prijs der verzending langs de Duitsche lijnen.

Z. M. heeft eervol ontslagen: Mr. A. van Goudoever, als schoolopziener in het 4e schooldistr. van Utrecht, en in diens plaats benoemd G. Leignes Bakhoven; W. van Aardenne Lz. als kapt. bij de dienstd. schutt. te Dordrecht, en in diens plaats benoemd A. H. Kuijpers; alsmede nog benoemd tot 1e luit.-adj. W. van Aardenne Lz.; tot 1e luit. O. J. van der Elst; tot 2e luit. D. Gips Dz.

Wij lezen in den *Gelderlander:*

»Verleden week is door de arrond. Regtbank alhier beslissing genomen in zake de eigendoms kwestie van het schoolgebouw in de gemeente Batenburg; de regtbank heeft aangenomen dat de Notabelen der Hervormde gemeente, het regt van eigendom op dat gebouw genoegzaam hebben bewezen en heeft alzoo den eisch op het bezit daarvan aan de Burg. gemeente ontzegt. Wij vernemen dat van die beslissing zal worden geappelleerd."

De tweede Haringjager is gisteren te Vlaardingen aangekomen met slechts 83 ton haring, van zeer goede kwaliteit. De vangst is schaars.

Men leest in de 2e Editie van het *Handelsblad*:

De heer v. Meijendorff zal Zaturdag a. s. naar Gastein vertrekken.

BERLIJN, 7 Julij. De *Preuss. Ztg.* meldt nopens het antwoord van den Czaar op de jongste Oostenrijk-Pruissische nota, dat Rusland aanneemt, de gemeenschappelijke bescherming der Christenen, door de vier groote mogendheden in het Weener protocol vastgesteld. De Russische troepen zullen het Turksche grondgebied ontruimen, wanneer de Westersche mogendheden insgelijks hunne troepen terugtrekken en Oostenrijk de vorstendommen niet binnenrukt. Om strategische redenen zullen de Russische troepen de linie van Sereth bezet houden en is de Russische regering overigens geneigd om nopens den vrede te onderhandelen, mits zij een waarborg hebbe, dat in dien tusschentijd niets tegen haar zal ondernomen worden.

PARIJS, 7 Julij. De *Moniteur* bevat een keizerlijk besluit, waarbij de societeit van het grond-krediet wordt geplaatst onder de attributen van den minister van Financien. De ontvanger-generaal Germing is tot gouverneur benoemd.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

FRANKRIJK.

PARIJS, 6 Julij. De eerste divisie van het expeditie leger voor de Oostzee wordt te Bologne ingescheept. Frankrijk levert de manschappen en Engeland de transportschepen. De generaal Baraguay d'Hilliers staat aan het hoofd der expeditie. Een tweede divisie zal spoedig volgen.

— Men meldt uit Konstantinopel dat prins Napoleon den 23 en de Maarschalk Saint-Arnaud den 24 Junij is vertrokken zijn naar Varna, waar 50000 man vereenigd zijn.

De generaal Bosquet vervolgt zijn marsch door Adrianopel op Schumla.

De vloten vertoeven altijd op dezelfde reede.

Een divisie der Russische vloot heeft Sebastopol verlaten en eenige kanonschoten gewisseld met drie kruissers. Deze laatste zijn de geallieerde vloten gaan waarschuwen. Men vermoedt dat het Russische eskader naar de haven is terug gekeerd.

— De berigten uit Athene loopen tot den 27.

Hadgi Petros, het hoofd der opstandelingen, heeft zijn belofte van onderwerping weder teruggetrokken; hij is door de Turken aangevallen en geslagen.

De Koning heeft geweigerd zijn belofte gestand te doen, om zijn partikulieren sekretaris te ontslaan. Zijne ministers nemen maatregelen om hem naar Triest te zenden.

De arrestatie van den generaal Spiro Milios heeft plaats gehad, om dat hij geweigerd heeft zich te verantwoorden.

— De berigten uit Spanje zijn zeer verward. Van regeringswege geeft men den toestand te gunstig op. Ofschoon de generaal Lara in zijn verslag van den strijd, die er onder de muren van Madrid, tusschen de trouw gebleven troepen en de opstandelingen heeft plaats gehad, de overwinning als voor de regering allezins gunstig doet voorkomen, meent men echter dat men zulks niet letterlijk moet opvatten, en dat de uitslag van den strijd voor geen der partijen beslissend is geweest. Evenwel mag men met het *Journal des Débats* het getrouw blijven der koninklijke troepen, als eene aanvankelijke overwinning voor de regering beschouwen, wijl de insurgenten, die op een algemeenen afval hadden staat gemaakt, hierdoor in een gevaarlijke pozitie geraken.

ENGELAND.

LONDEN, 6 Julij. In den *Morning Chronicle* leest men: Ons gouvernement heeft bevel gegeven een nieuw kanaaleskader van ontzagwekkende sterkte te vormen; het zal onder bevel staan van den admiraal Berkeley, het oudste lid van het kollegie der admiraliteit. De bodems, waaruit dit eskader bestaan zal, zullen zich ten spoedigste te Spithead vereenigen. Hieruit blijkt, dat er weldra door onze vlootvoogden in de Oostzee en in de Zwarte Zee groote operatien zullen ondernomen worden. Het kanaaleskader zou bestaan uit twaalf linieschepen, een fregat van de eerste grootte en acht kleinere vaartuigen; de helft omstreeks van dit eskader zou met schroefstoomtuigen voorzien zijn.

— De *Times* verzekert dat het Russische gouvernement zijn weigerend antwoord op de reeds voor ruim eene maand van Weenen afgezonden sommatie opzettelijk vertraagd schijnt te hebben met het doel om aan de Russische troepen tijd te geven tot het volvoeren der bewegingen, die hen in staat moesten stellen om aan het Oostenrijksche leger het bezetten der Vorstendommen te betwisten. De *Times* acht het echter zeker dat de Oostenrijksche troepen in staat zullen zijn om, al of niet met bijstand der Turken, de Russen over den Pruth te drijven, en meent dat de Fransche en Engelsche strijdmagt alzoo thans tegen Sebastopol diende gerigt te worden.

— Uit Ierland komen bittere klagten over de toenemende landverhuizing die dat land ontvolkt en het gebrek aan arbeidslieden dagelijks meer doet voelen; duizenden volgen de roepstem hunner naar Amerika vertrokken bloedverwanten; ook velen worden door de vrees voor den oorlog uit hunne haardsteden verdreven, daar zij bekommerd zijn dat de prijs der levensmiddelen en de belastingen nog meer stijgen zullen. Uit de Mersey vertrokken verledene maand 51 schepen met 21.767 landverhuizers. In de laatste drie maanden zijn 84.230 landverhuizers van Liverpool vertrokken, alzoo 9589 meer dan het vorige kwartaal.

DUITSCHLAND.

WEENEN, 6 Julij. In den avond van den 5 is vorst Gortschakoff uit Petersburg aangekomen. Het antwoord van den Czaar op de sommatie van Oostenrijk, 'twelk hij medebrengt, is in afwijzenden zin, naar men zegt.

BERLIJN, 6 Julij. De jongste tijdingen uit Koppenhagen verzekeren dat de cholera onder het garnizoen van Kroonstad is uitgebroken.

— Den 19 Junij zijn Wenbach en Hochhausen met eenige 100 man soldaten bezet; Morbach, dat grootendeels doodarm is, moet 250 man onderhouden en bij de »standvastige" pastoor Mulder zijn 10 man in kwartier.

— De *Frankfurter Postzeitung* schrijft:

»De krachtige houding der kabinetten van Weenen en Berlijn, moet Rusland tot het besef brengen, dat het aan geene der vijf groote mogendheden gegeven is hare plannen tegen den wil der vier overige door te drijven. Hopen wij dat het dit zal inzien. De geographische ligging van Oostenrijk legt aan deze mogendheid de verpligting op, om zich door het bezetten der Vorstendommen tusschen de twee oorlogvoerende partijen te plaatsen, en daardoor het herstel van den vrede mogelijk te maken. Indien aan den eenen kant de Russen over den Pruth terugtrekken, dan zullen aan den anderen kant de Turken en hunne bondgenooten den Donau niet kunnen overschrijden. Voegt men daarbij dat de beide partijen in ondervinding rijker geworden zijn en eene illusie verloren hebben — de Russen die van hun militair overwigt, de zeemogendheden die van de almagt harer vloten, — dan volgt uit de tegenwoordige gesteldheid bijna noodzakelijk dat de vredesonderhandelingen hervat zullen worden. De verdienste van eene voldoende oplossing van het vraagstuk mogelijk te hebben gemaakt komt zonder tegenspraak aan de Duitsche mogendheden toe, en wij verwachten met vertrouwen dat het Duitsche bondgenootschap tot die oplossing zal medewerken."

Men leest in de *Zeit*:

»Even weinig, als de opgegeven sterkte van het Russische leger in de Vorstendommen met het ware getal der aldaar aanwezige troepen overeenkomt, even weinig kan men op de opgaven aangaande de overige Russische legers staat maken. Zoo heet het dat aan de Oostzee een leger van 60,000 man wordt bijeengetrokken; deze 60,000 man reduceeren zich, volgens echte berigten, tot weinige duizenden, die in kleine afdeelingen verstrooid zijn. Even overdreven is wat omtrent de aanzienlijke strijdkrachten in het koningrijk Polen gemeld wordt. Van het talrijke

legerkorps dat in de omstreken van Warschau verzameld zou zijn, bestaat in de wezenlijkheid niets, hoewel in andere deelen van Polen troepen verwacht worden. Het Russische gouvernement schijnt er op gesteld te zijn dat buitenslands ongelooflijk groote getallen over de Russische legers worden bekend gemaakt; en ten einde de waarheid niet aan het licht zou komen, wordt het verkeer over de grenzen zoo veel mogelijk bemoeijelijkt. Tot dusver hadden de bewoners der grensdistrikten in Pruissen en Oostenrijk de vrijheid om met opzettelijk daartoe afgegeven paskaarten de grenzen te passeren en zich voor hunne zaken eenige dagen op Russisch grondgebied op te houden. Die paskaarten zijn alle ingetrokken, en een vreemdeling wordt thans alleen in Rusland toegelaten wanneer hij vooraf eene speciale vergunning verkregen heeft, die echter zeer zelden gegeven wordt."

— Aan de *Köln. Ztg.* wordt, dd. 27 Junij, uit Rome geschreven: »Sedert eenige weken werden eenige afdeelingen pausselijke karabiniers ter bewaking van de kust, ter halverwege Terracina, afgezonden. Verleden Woensdag bespeurde de bemanning van de tot hetzelfde doel naar Porto d'Anzo gestevende Romeinsche kanonneerboot een groot schip onder Amerikaansche vlag in volle zee, dat in verschillende wendingen de haven naderde. De kanonneerboot deed een schot met los kruid, dat niet beantwoord werd, het tweede schot evenmin, zoodat een scherp schot volgde. In denzelfden oogenblik verdween de Amerikaansche vlag, en in hare plaats heesch men een roode, terwijl te gelijker tijd een kanonskogel de pausselijke vlag en den achtersteven trof. IJlings keerde de kanonneerboot in de kleine haven van Porto d'Anzo terug, die tegenwoordig slechts door twee oude ijzeren kanonstukken verdedigd wordt. Daarop verdween het schip uit het gezigt; men twijfelt er niet aan dat het staatkundige uitgewekenen aan boord had. Die gebeurtenis heeft intusschen aanleiding tot velerlei geruchten gegeven.

— De *Wanderer im Norden*, behelst het volgende uit Wisby (Gothland, dd. 23 Junij: Het tal der Finlandsche vlugtelingen vermeerdert met den dag. Als men aan onze haven komt ziet men eene menigte haveloze lieden onder tenten van gescheurde zeilen huizen. Een jammerkreet gaat op door gansch Finland! Ook 't zal vele jaren duren dat die ongelukkigen weder het punt hebben bereikt, waarop zij zich tot hiertoe met zooveel moeite hadden staande gehouden. Al hunne groote schepen zijn in de handen der Engelschen gevallen en de kleinere verstrooid. De voorraad hout, planken enz. welken zij elk voorjaar naar Denemarken en ook naar Duitschland verzonden, en in welken handel hun voornaamste middel van bestaan ligt, is tot asch verbrand. Al wat den Russen tot eenig nut kan zijn worden zonder verschooning vernield.

STADSNIEUWS.

In de 223ste Staats-Loterij zijn in de 5e Klasse bij de 17e Trekking prijzen van *f* 1000 of daarboven te beurt gevallen aan N°. 6268 *f* 70 met de premie van *f* 5000.

BURGERLIJKE STAND.

AMSTERDAM, 7 Julij.

ONDERTROUWD (6 Julij): B. J. Sterck, wed. met G. C. Waardenburgh.

GETROUWD (6 Julij): H. H. Zeilstra met C. Nuveen. - H. G. T. Adriaans met C. H. Schrader. - D. J. Muntendam Wzn. met L. D. C. Carp. - H. H. Pesch, wed. met A. M. G. Ten Brink. - L. Hartgerink R. Wzn. met L. M. Ebert.

BEVALLEN (5 Julij): R. Calisch, geb. Cohen, Z.

OVERLEDEN (3 Julij): B. H. Oelhoven, 48 jaren oud.

HANDELSBERIGTEN.

ROTTERDAM, 6 Julij. AFLOOP DER THEE-VEILING heden alhier gehouden:

Aanvoer 1854, Regten *f* 20. Ligg. in Entrepot.

N°.	Gemerkt *Canütte*.	Prijzen.	Koopen.
42.	112/4 kn. Superior Souchon	115 à —	c. 14 vkt. — opg.
43.	128/4 » dito	115 » 116	» 15 » — »
44.	111/4 » dito	116 » 118	» 14 » — »

Opgehouden in de veiling van 22 Maart.

Aanvoer 1854. Regten *f* 20. Ligg. in Entrepot.

N°.	Gemerkt *V F*.	Prijzen.	Koopen.
8.	150/4 k. Fine Souchon	120 à —	c. 19 vkt. — opg.

Opgehouden in de veiling van 22 Maart 1854.

Aangevoerd per 't schip *Monarch*.

Aanvoer 1854. Regten *f* 20. Ligg. in Entrepot.

N°.	Gemerkt *Monarch*.	Prijzen.	Koopen.
6.	208/4 kn. Congo	92 à 93	c. 26 vkt. — opg.
8.	416/4 » dito	92 » 94	» 20 » 32 »
12.	39/4 » Souchon	132 » 133	» 5 » — »
14.	64/4 » dito	115 » 116	» 8 » — »
16.	73/4 » dito	125 » —	» 1 » 8 »

GRAANMARKT.

AMSTERDAM, 7 Julij.

Tarwe: O. Poolsche als voren, andere dito lager afgegeven, verkocht 2/123 ℔ n. witbonte Poolsche *f* 485; 125 ℔ ger. n. dito *f* 390; 134 ℔ Kubanka *f* 450.

Rogge tot vorige prijzen met eenigen handel ter verzending en consumptie: 124 ℔ Donau *f* 310; 120 ℔ Burgas *f* 280; 120 ℔ n. Pruiss. *f* 283; 122 ℔ o. dito *f* 312; 117, 119 ℔ n. Arch. *f* 272, 280; 117 ℔ o. gedroogde *f* 267.

Garst prijshoudend; 112, 113 ℔ Deensche *f* 194; 109 ℔ Knobbel *f* 172.

Haver en Boekweit zonder handel.

Koolzaad. Holsteinsch 59; Rhijns 65; Vriesch 62 £. Op 9 vaten Olie in Aug. en Sept. ek. 67½; Oct. en Nov. 67½ £. *Raapolie* op 6/w. *f* 39¼; Vliegend *f* 39¼, ½; 1°. Sept. ek. *f* 38¾, ½; Oct. *f* 38⅛, ⅝; Nov. *f* 38½, ¾; Dec. *f* 38⅝, ¾. *Lijnolie* op 6/w. *f* 38½; Vliegend *f* 37½. *Hennepolie* op 6/w. *f* 41¼; Vliegend *f* 40½.

ROTTERDAM, 6 Julij. Tarwe. 155/2 ℔ jarige Witbonte Poolsche *f* 490; 156/2 ℔ jarige Rhijn *f* 435. — Rogge. 153/2 ℔ Amerikaansche *f* 370; 146/2 ℔ Odessa *f* 300; 141, 142/2 ℔ Archangel *f* 290, 295. — Gerst. 131/2 ℔ Windau *f* 265.

SCHIEDAM, 6 Julij. Rogge. Verkocht: 145/2 ℔ Kunda *f* 305 kont.; 144/2 ℔ Reval *f* 303 6/w.; 145/2 ℔ dito *f* 305 kont. — Moutwijn *f* 18,50; Jenever *f* 23,—; Amst. Proef *f* 24,25, per Ned. vat zonder fust, zonder de belasting.

DELFT, 6 Julij. Boter: eerste kwaliteit *f* 44 a 46; tweede kwaliteit *f* 38 a 43.

ANTWERPEN, 6 Julij. *Suiker*. *Ruwe*. In veiling zijn verhandeld 850 kisten beschadigd Havana, alsmede 70 kisten uit de hand.

Koffij. Zonder noemenswaardige zaken. — *Cacao*, afgedaan 713 balen Domingo.

Rijst. Van gepeld Aracan zijn wederom 1000 balen omgezet.

Granen. Zonder zaken en flaauwe prijzen voor Tarwe en Rogge.

LONDEN, 5 Julij. *Ruwe* en *Geraffineerde Suiker* met weinig kooplust en staande prijzen.

Koffij. Native Ceylon onveranderd, maar minder gevraagd.

Thee. Zeer stil. Ordinaire Congo 10½ d.

Rijst prijshoudend. Van Aracan zijn zeilend afgedaan 1500 tons tot 11 s. 3 d. a 11 s. 6 d.

Fruiten. Zoowel Krenten als Rozijnen hooger gehouden, tengevolge van ongunstige berigten over het gewas.

Talk. Kalmer op de verhooging van gisteren. Petersburger 66 s. 6 d. in loco.

Granen. Vreemde Tarwe wordt lager aangeboden zonder kooplust.

HAMBURG, 4 Julij. *Koffij* blijft goed op prijs gehouden. Verkocht 2500 balen Brazil van 4½ tot 5⅛, 2200 balen Domingo van 4⅝ tot 4⅞.

BORDEAUX, 1 Julij. *Voorloop* 3/6 op fr. 197 gerezen.

PRIJS-COURANT DER EFFEKTEN.

Fonds	pCt.	6 JULIJ 4 u. gebl.	7 JULIJ 4 u.		gebl.
Nederl., Werkel. Schuld à	2½ pCt.	58⅞	$58\frac{7}{16}$ à	58¼	58½
Dito Dito	3	71⅛	70⅝	70⅞	70⅞
Dito Dito	4	$88\frac{5}{16}$	$87\frac{15}{16}$	$88\frac{1}{16}$	$88\frac{1}{16}$
Amortisatie	3½				
Handel-Maatschappij	4½				
Haarlemmermeer	5				
O. I. Leening 1844	4				
Aand. Arnh. Spoorweg	4½				
Dito Hollandsche dito					
Obligatiën	4½				
België, Certifikaten	2½				
Dito	4½				
Dito *Rothschild*	2½		48⅛	48¼	
Frankrijk, Certifikaten	3				
Rusl., bij *Hope en C°.*	5	99¾	98⅞	99¼	98⅞
Dito A°. 1828—1829	5	99½	98¾		
Inschr. op 't Grootboek	6				
Dito Certifikaten	6	60			
Certifikaten te Hamburg	5				
Negot. 1831 en 1833	5	84¼	83¾	84	
Negot. 1840	4	78½	77¼	77⅝	
Dito *Stieglitz*	4	77½	76½	76⅞	
Dito Nieuwe	4				
Nieuwe Engelsche	4½	84	83¼		
Spanje, Nieuwe 3 pCt., thans	1	$18\frac{15}{16}$	$18\frac{13}{16}$	18⅞	
Nieuwe	3				
Binnenlandsche	3	35½	35¼	35⅜	35¼
Cert. Coup. Sp. Com.		4⅝			
Amortisable Schuld			3⅞		
Portugal, te Londen	3	$36\frac{11}{16}$	$36\frac{7}{16}$	36½	
Dito Uitgestelde					
Weener Bank	4				
Metalliek 1816—1852	5	63⅛	62⅝	62⅞	
Dito 1847	2½	$32\frac{1}{16}$	31⅞	32⅛	
Dito 1851 en 1852	2½	$32\frac{1}{16}$	31⅞	32⅛	
Dito 1854					
Dito 1849	5	73⅝	73⅛	73⅜	
Dito Letter B	5	73⅞	73⅛	73⅜	
Aand. *f* 500 bij *Rothschild*					
Dito - 250 dito 1839					
Napels, Cert. bij *L. en B.*	5				
Polen, Obligatiën	4				
Aandeelen 1835					
Dito met Loting fl. 500					
Sardinië, te Londen	5				
Denemarken, dito	5				
Peru, dito	4½				
Grieken, te Londen	5				
Philadelphia, bij *Hope en C°.*	5				
Dito te Londen	6				
Dito Bank		3⅝			
Louisiana, te Londen	5				
Brazilië, te Londen 1824	5	96⅝			
Dito 1843	5				
Grenada, dito à £ 100	2½	17			
Dito Uitgestelde					
Ecuador					
Mexiko, te Londen £ 100	3	$2[illegible]\frac{13}{16}$	23¾	23⅞	
Dito Onbepaalde	3	$22\frac{15}{16}$	23¾	23⅞	
Venezuela, te Londen	3¾				
Dito Uitgestelde	1				

Over het geheel verkeerde de markt heden in eene algemeene ongunstige stemming, door het effektueeren van veelvuldige verkooporders in Holl., Oostenrijksche, Spaansche, Port., en Russische fondsen.

Koers van het Geld: Beleening 3 pCt., Prolongatie 2½ pCt. Diskonto 3 pCt.

Wisselkoers.

Parijs	2/m.	*f* $55\frac{15}{16}$	Livorno	2/m.	*f* 38½
»	zigt	» $56\frac{5}{16}$	Napels	»	» 89½
Bordeaux	2/m.	» 55¾	Petersburg	»	» 1.76½
»	½/m.	» 55¾	Weenen	6/w.	» 27
Madrid	3/m.	» 240	Augsburg	»	» 35¾
Cadix	»	» 240	Frankfort	»	» 99
Seville	»	» 237	Hamburg	2/m.	» $35\frac{1}{16}$
Bilbao	»	» 238	»	zigt	» 35⅜
Lissabon	»	» 40¾	Londen	2/m.	» 11,62½
Porto	»	» 40¾	»	zigt	» 11,72½
Genua	2/m.	» 45¾	Rotterdam	»	» ⅛

BUITENLANDSCHE BEURZEN.

ANTWERPEN, 6 Julij. Belg. leen. 2½ pc. —, 1840, 1842 4½ pc. 89, 1848, —; Spanje 1—3 pc. $18\frac{7}{16}$; Binnenl. 3 pc. 35⅝, Romeinen 5 pc. —; Oostenrijk Metalliek 5 pc. 66¼.

PARIJS, 6 Julij. Fransche 3 pc. 72,20; 4½ pc. 99 —; Bank-Aktiën —; 3 pc. Spanje 34½; id. 1 pc. 19; 4½ pc. Rusland —; Met. 5 pCt. 82; Rom. Leening 1830 84¼.

MADRID, 4 Julij. 3 pc. Schuld 35.

LONDEN, 6 Julij. Consols 93⅜; 3 pc. Spanje buitenl. 37½; 1 pc. dito 18¾; Comité-Bewijzen 4¼; Passive 5; 5 pc. Rusl. 99; 4½ pc. dito 83; 4 pc. Holl. 89; 2½ pc. id. 59½; 5 pc. Sardinië 85; Brazilië 99; 4½ pc. Peru 68; Gren. uitg. 6¼; id. werk. 17; 3 pc. Mexiko 24½; 4 pc. Portugal 40; Ecuador —; Wissel op Amst. —.—; Parijs —.—; Petersb. —.

WEENEN, 6 Julij. Met. 5 pc. 85⅝; id 4½ pc. 75½; Bank-Aktien 1252; Wissel op Londen 12.28, Amst. —; Parijs —, Goud 34½; Zilver 29½; Nieuwe Leening —.

BERLIJN, 6 Julij. 4½ pc. Pruissische Staatschuld —; 4½ pc. Rusland 81¾; 5 pc. 95½; Wissel op Londen 2/m. 6 Th. 14⅛; Parijs 78¹/₆; Amst. 139¾, Ween. —; Petersburg 101.

HAMBURG, 6 Julij. Spanje 3 pc. 33¼; id. 1 pc. 17⅝; Rusl. 5 pc. 92; 3 pc. Mexikanen 16¾; Wissel op Amst. —.—; Londen kort —.—.

FRANKFORT, 6 Julij. Met. 5 pc. 65¾; 3 pc. Spanje binnenl. 33¾; id. 1 pc. $18\frac{15}{16}$; Wissel op Londen 3/m. —.—; Amsterdam —; Parijs —; Weenen —.

NIEUWSTIJDINGEN, BETREFFENDE INTRESTBETALINGEN, UITLOTINGEN, GELDLEENINGEN, ENZ.

PRIJZEN VAN COUPONS EN LOSBARE OBLIGATIËN.

Metalliek	*f* 23,40	a 15	Pruissische	*f* $35\frac{5}{16}$	a —
Napelsche	- 25,20	,, —	Spaansche	- 2,41	,, —
Dito in £St.	- 11,65	,, —	Hamb. Russ.	- 32⅞	,, —
Eng. Russen	- 11,65	,, —	Russ. in Z. R.	- 35⅞	,, —
Fransche	- 55⅞	,, —	,, Pap. ,,	- —	,, —
Belgische	- 55⅞	,, —	Pools. in Fl.	27¼	,, —

Coup. Spanje Buitenl. *f* 11.72½. Coup. Portugal *f* 14.70. Dito Binnenl. *f* 36¼.

SPECIE-COURS.

GOUDEN SPECIËN.

Stukken à *f* 10 per Stuk	*f* 9,70 a	9,80
Oude Gerande Dukaten	» 5,00 »	5,10
Wigtige Souvereinen	» 11,65 »	11,75
» Pistolen	» 9,50 »	9,60
Stukken van 20 Francs	» 9,40 »	9,50

Baren Goud en Speciën à *f* 1442,60 per Ned. ℔ fijn 9½ à 10 pc.

ZILVEREN SPECIËN.

Piasters per Stuk	*f* 2,55 à	2,60
Stukken van 5 Francs	» 2,33 »	2,36
Brabandsche Kroonen	» 2,65 »	2,70
Fransche	» 2,70 »	2,73
Pruissische Daalders	» 1,77 »	1,81
Zilver 1000 à 980	*f* —,— à	—,—
» 900 » 700	» 104,20 »	104,70

HOLL. IJZEREN-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

1854.	Aantal Reizigers	Opbrengst van Reizigers.	Opbrengst van Goederen, enz	Totale Opbrengst.
in Januarij	60,418	*f* 53,007,80	*f* 27,7[illegible],01	*f* 80,768,81
Februarij	63,291	» 60,006,50	» 12,49[illegible],50	» 72,[illegible]
Maart	76,319	» 72,828,—	» 14,313,02	» 82,141,02
April	79,095	» 75,[illegible],60	» 15,[illegible]	» 90,288,63½
Mei	93,482	» 85,890,90	» 15,519,80½	» 101,410 70½
Junij	106,196	» 99,063,85	» 13,672,92½	» 112,736,77½
Totaal	478,781	*f* 445,926,65	*f* 98,[illegible],80½	*f* 54[illegible],95½

NEDERL. RIJN-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ.

1853.	Aantal Reizigers.	Opbrengst van Reizigers.	Opbrengst van Goederen, enz.	Totale Opbrengst.
Mei	40,614	*f* 50,152,85	*f* 12,820,15	*f* 62,973,—
Junij	48,017	» 62,936,95	» 11,824,30	» 74,761,25
Totaal	88,631	*f* 113,089,80	*f* 24,644,45	*f* 137,734,25

SCHEEPSTIJDINGEN.

BINNENGEKOMEN:

TEXEL, 6 Julij. K. Hoek, Johanna Hendrika, Samarang.

HELVOET, 6 Julij. C. J. Kaleshoek, Constantia, Akyab, v. Brouwershaven.

BIBLIOGRAFIE.

JOHANNES BRUGMAN *en het Godsdienstig leven onzer vaderen in de vijftiende Eeuw, grootendeels volgens handschriften geschetst door* W. MOLL, *Hoogleeraar te Amsterdam*. Tweede Deel. Amsterdam, G. Portielje en Zoon. 1854.

Wij hebben in der tijd een woordje gezegd ter kenmerking van de handgreep der protestantschen geleerden onzer dagen, die bemerkt hebben, dat er ook vóór de

» gezegende kerkhervorming," gelijk men het met een kunstterm pleegt te noemen, sporen van beschaving in het christelijk Europa zijn waar te nemen. Zij beginnen eenvoudig de reeks hunner Hervormers één, twee, drie, vier eeuwen vóór Luther en trachten het daar heen te wenden, dat al wat de middeleeuwen goeds, groots en heiligs hadden een zeker Protestantisme-bij-anticipatie ten goede komt, terwijl al het misdadige, vuile, ellendige door hunne mildheid aan de Katholieke Kerk wordt toegekend.

Toch begrijpt de Hoogleeraar Moll, aan het einde van zijn belangrijk werk gekomen, dat hij Pater Brugman niet wel een »Hervormer" vóór de Hervorming kan noemen; maar de man had toch zoo veel goeds, dat hij de galerij der Roomsche helden niet mag blijven versieren; en daarom zegt de Hoogleeraar krachtig: »Voorzeker, als men regt heeft om een Geert Groote, Florens Radewijns, Thomas a Kempis en anderen als *wegbereiders* voor de Kerkhervorming der zestiende eeuw in ons vaderland te onderscheiden, dan mag men dezelfde eer aan onzen Brugman niet onthouden (bl. 247)"!

Wanneer de Voorzienigheid in genade besloten heeft de dwalenden allengskens weder tot de waarheid te brengen, dan zeker staat het niemand vrij den weg, daartoe gekozen, te wraken. Wil men beginnen met onze groote mannen, onze schoone kunst, onze grootsche liturgie te bewonderen, ja, tot de zijne te maken — wij leenen gaarne die brug tot de waarheid op het gebied van bovennatuurkunde en zedeleer: maar het laat niet na een eenigzins onaangenamen indruk te maken, dat men, bij het overnemen onzer voorwerpen van liefde en trots, uit de hoogte allerlei konditiën stelt aan de eer, die men ons doet, en in eene schakel van cijfers en voegwoorden daar ijskoud heenredeneert, opdat de lezer toch in 's Hemels naam den schrijver niet verdenken zou van op andere dan rationalistische gronden te waardeeren wat de Protestanten eenmaal beschimpten (verg. Moll, bl. 244 en 245), en zekere æsthetische waarde toe te kennen aan hetgeen men vroeger de diepste minachting en verwaarloozing wijdde (zie het 3e Hoofdstuk, *de geestelijke liedekens*).

Die onaangename indruk is hier van zoodanigen aard, dat men menigmaal liever de woeste kreten van een van Toorenenbergen en de hartelijke smaadwoorden van een Sonstral zou lezen, dan de gematigde formulen, waarin prof. Moll zijn oordeel zonder haat en zonder liefde uitspreekt. Daar komt bij, dat de schrijver bij veel vlijt, bij eene zekere mate van goeden smaak, bij veel gevoel van wat al en niet *betaamt*, in zijne opvatting en voorstelling der historische feiten van elken aard zelden zich tot eenige wijsgeerige hoogte verheft. Bij zijne waardeering der liederenpoëzie, bij voorbeeld, ziet men, dat hij over het noodzakelijk onderscheid tusschen het eigenlijke volksdicht en de individueele kunstpoëzie te weinig heeft nagedacht. Wanneer hij Γεωργιος Μαρκος en onzen tijdgenoot pater Joasaph van den Αγιον Ορος hunne panselinische figuren (1) had zien schilderen, zou hij waarlijk gemeend hebben, dat hij individueele kunstenaars voor zich had, die lof of blaam *verdienen konden* in de zelfde mate als de tegenwoordige individualistische schildertjes van het Westersch Europa. Natuurlijk, Prof. Moll behoort niet slechts tot het Westersch Europa, komt niet slechts uit de Latijnsche Kerk, waarin, naast de groote *volks*-bewegingen in de kunst, ook altijd *individueele* beweging en krachtige ontwikkeling en rijke verscheidenheid in den schoot zelven der katholieke eenheid bestaan heeft; maar hij is Protestant: dat is hij ontkent het regt en de kracht der groote algemeene bewegingen; hij duidt niets, naast de theorie der verscheidenheid, naast de kracht van het invidualisme.

Van daar ook, dat hij niets begrijpt, niets zou kunnen begrijpen van de mystische verschijnsels, die Görres met zijne ruime ziel omvatten, met zijn katholiek hart en synthetisch verstand doordringen kon — ook al las Görres een boek wel eens niet uit (Moll, bl. 140). Wij twijfelen dan ook, of de les om Görres te lezen, waar de heer Moll op bl. 77 van spreekt, aan den Hoogleeraar wel zou gerigt geworden zijn. *Hij* is daardoor niet in te lichten. Maar wel hadden de jonge fyziologen en theologen de les verdiend, en was ze aan hun welligt besteed, die *Geertruide van Oosten* vonnisten zonder Görres' *Mystik* te kennen, zonder te weten, dat er eene geschiedenis en theorie bestond van dien wonderbaren vloed van ekstatische verschijnsels, die als een stralend spoor door de kronijken der middeleeuwen heenloopt. Dergelijke geschiedenissen en dergelijke theoriën zijn niet met de platte redeneringen van een ongeloovig en ijskoud empirisme te beslissen. Zoo min als de verschijnsels waarneembaar zijn voor wie geen oogen heeft om te zien, en geen ooren om te hooren.

Maar al laat het [illegible] leeraar Moll veel te wenschen over van den [illegible] ouwing en aesthetick, wij kunnen niet nalaten [illegible]

(1) Zie de voortreffelijke bewerking van de [illegible] Ερμηνεια door Didron en Paul, met Durand, een boek, dat den hoogleeraar Moll als kunsttheorist niet vreemd kan zijn, en waarmede wij ons volstrekt niet aanmatigen hem, als met iets waarvan hij »nooit gehoord" zou hebben, »bekend te maken" (bl. 77).

ver onzen dank te betuigen voor het vele goede in anderen zin door hem geleverd. Zoo ver wij weten is er in Nederland nog geen letterkundige arbeid verschenen, waarin zoo veel bouwstoffen waren meêgedeeld of aangewezen voor eene wijsgeerige geschiedenis (pleonasme dat gewettigd wordt door het dagelijksch misbruiken van het woord »geschiedenis") van het »godsdienstig leven onzer vaderen in de XVe eeuw". Vele handschriften en min bekende drukken zijn er toe gebezigd. Toch moeten wij den Hoogleeraar eene kleine teleurstelling bezorgen, waar hij op bl. 152 zegevierend klaagt, dat het schoone lied *Had ick voghelen als een arent grijs* den »bloemlezers tot heden ontgaan schijnt". Dit lied toch komt niet alléén voor in het »uiterst zeldzaam" *Hofken* van den Hoogleeraar. Het edel bloempje groeit ook in anderer tuinen: het is te vinden in twee edities van *Een schoon suyverlick Boecxken* uitgegeven te Utrecht bij den welbekenden Herman van Borculo in 1617 en wat later, bl. 14, r°. Ook *Het quamen drie coninghen ghereden*, met de lezing, *ontsach*, vindt men niet alleen in 's Hoogleeraars »uiterst zeldzaam" bundeltjen; op bl. 45, r°, staat het ook in genoemd *Suyverlick Boecxken*. De op bl. 158 medegedeelde strofen behooren óók al den gelukkigen eigenaar van het *Hofken* niet bij uitsluiting. Ze komen voor in het genoemde *Suyv. Boecxken* op bl. 17, v°, 18, en in een ander onder gelijken titel, geprent te Amst. bij H. Jz. Muller. 't Blijft in ieder geval de vraag, of de uitgever van het *Hofken* wel schuldig is aan de daarin gevonden *verminkingen*. »*Hoe minlijck is ons des cruycen boom ontdaen*" (Moll, bl. 171) wordt mede nog elders gevonden, dan in het *Hofken* en bij Hoffmann. Het zelfde geldt in den ruimsten zin van het roerend lied *Van liefde compt groot liden* (1), dat men zelfs in de duizendvoudig verspreide *O. en N. Lofzangen* aantreft (2e b. bl. 6) en waarbij Prof. Moll alleen de getuigenis veil heeft dat hieruit blijkt, hoe »men toonen wist aan te slaan, die een diep gevoel verraden". De »engelen-zang" (bl. 186) enz. behoeft men mede niet hetzij aan 't *Hofken*, 'tzij aan Willems te ontleenen: men vindt het onder N° LXXIX in de *Geestelijcke Harmonie* (Tot Kevelaer) en ook in het *Klein Prieel*, bl. 53. Dit een en ander bewijst echter niets tegen eene meening, die ook de onze is, dat het *Hofken* tot de zeer belangrijke liederbundeltjes van ons krachtigste lyrische tijdperk behoort. M.

(1) Vermoedelijk van Tonis Harmans, zie zijn bundel, bl. B, V 3.

Advertentiën.

Te Amsterdam bij C. L. VAN LANGENHUYSEN, Drukker en Uitgever.